

Jan Kulesza¹

**Glosa do wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi z 31
lipca 2020 r. sygn. akt II KK 381/18²**

Słowa kluczowe: wolność wypowiedzi, ochrona urzędu prezydenta, ograniczenia zakresu karalności

Keywords: freedom of expression, protection of the office of the president, limitation of the scope of criminal liability

Streszczenie

Celem glosy jest przedstawienie ograniczenia zakresu karalności wolności wypowiedzi w kontekście ochrony urzędu Prezydenta RP przed zniewagą wynikającego z konieczności ochrony wolności wypowiedzi, zwłaszcza o charakterze politycznym, stanowiącej wkład w dyskurs publiczny i krytykę głowy państwa.

Abstract

**Gloss to the judgment of the District Court in Łódź of July
31, 2020 (file reference number II KK 381/18)**

The aim of the gloss is to present the limitation of the scope of the criminality of the freedom of expression in the context of protecting the office of the President of the Republic of Poland against the insult resulting from the need to protect the freedom of expression, especially of a political nature, which contributes to public discourse and criticism of the head of state.

¹ ORCID ID: 0000-0002-0574-9120, doktor habilitowany, Katedra Prawa Karnego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Łódzki. E-mail: jkulesza@wpia.uni.lodz.pl.

² <http://www.orzeczenia.ms.gov.pl> (26.02.2021).

Zagadnienie prawnokarnych granic wolności wypowiedzi w kontekście ochrony urzędu Prezydenta RP przed zniewagą nie jest w doktrynie często poruszane w sposób pogłębiony. Rzadko również pojawia się w judykaturze. Trudno z tego względu pominąć okazję wzbogacenia dorobku piśmiennictwa w tym zakresie zwłaszcza, jeśli nadarza się okazja do zastosowania wykładni art. 54 Konstytucji³ oraz art. 10 Konwencji⁴ do znamion art. 135 § 2 k.k.⁵ Celem glosy jest przedstawienie ograniczenia zakresu karalności tego typu rodzajowego przestępstwa wynikającego z konieczności ochrony wolności wypowiedzi, zwłaszcza o charakterze politycznym, stanowiącej wkład w dyskurs publiczny i krytykę głowy państwa.

Choć bez wątpienia każdy zamach na godność urzędu Prezydenta RP musi budzić sprzeciw, nie każda wypowiedź, nawet sięgająca po mocne sformułowania, może być kwalifikowana jako jego zniewaga. Należy podkreślić, że odmowa stwierdzenia realizacji znamion typu rodzajowego nie będzie w sprawach trafiających już na wokandę oparta na zaprzeczeniu znieważającego charakteru wypowiedzi, lecz na braku, bądź jedynie znikomym, stopniu społecznej szkodliwości ocenianego zachowania.

Taką właśnie podstawę – znikomy stopień społecznej szkodliwości czynu – przyjął SO w Łodzi w glosowanym wyroku. W ocenianym stanie faktycznym oskarżony podczas wiecu wyborczego, występującego w podwójnej roli – Prezydenta RP oraz jednocześnie kandydata na ten urząd, Andrzeja Dudy, prezentował publicznie transparent z cytatem z wypowiedzi L. Wałęsy na temat Prezydenta L. Kaczyńskiego: „durnia mamy za prezydenta”. Sąd, nie negując, że określenie „dureń” ma charakter obraźliwy, nie dopatrywał się jednak stopnia społecznej szkodliwości wyższego, niż znikomy, w związku z czym oskarżonego od zarzucanego mu czynu, w znaczeniu karnoproceso-

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. poz. 483 ze zm. – dalej Konstytucja).

⁴ Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 – dalej Konwencja).

⁵ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1444 ze zm. – dalej k.k.).

wym – uniewinnił. Z rozstrzygnięciem tym należy się zgodzić, uzasadnienie jego wymaga jednak kilku słów komentarza.

Po pierwsze należy zauważyć, że wątpliwe wydaje się w ogóle postawienie zarzutu karnego, jeśli wziąć pod uwagę brzmienie art. 53 § 1 k.k., który *in fine* stanowi o „potrzebach w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa” – *per analogiam* – przez decyzje procesowe. Trzeba przypomnieć, że w sprawie twórcy strony antykomor.pl, znieważającej ówczesnego Prezydenta RP, B. Komorowskiego, również przyjęto znikomy stopień społecznej szkodliwości i od zarzutu uwolniono⁶. Jednak treści umieszczone na tej stronie były w stopniu nieporównywalnym bardziej obraźliwe: animacje polegające na strzelaniu do Prezydenta i obrzucaniu go fekaliami, fotomontaże prezentujące Prezydenta jako prostytutkę, alkoholika czy uczestnika czynności seksualnych. *A maiori ad minus* – jeśli takie treści nie dawały podstaw do przyjęcia wyższego, niż znikomy stopnia społecznej szkodliwości czynu, w sprawie słowa „dureń” żadne czynności procesowe nie powinny być w ogóle podejmowane. Do świadomości prawnej społeczeństwa oraz organów ścigania, SA w Łodzi skierował klarowny przekaz odnośnie do granic wolności wypowiedzi względem urzędującej głowy państwa.

Odnośnie do samej zacytowanej wypowiedzi należy z kolei przypomnieć, że w pierwotnej sprawie, w której prowadzono postępowanie przeciwko Lechowi Wałęsie, postanowieniem z 27 lutego 2008 r. Prokuratura Okręgowa w Warszawie umorzyła śledztwo w sprawie wobec stwierdzenia, że czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego⁷. Również z tego względu oskarżony miał prawo założyć, że posłużenie się, nieinkryminowanym uprzednio, cytatem nie stanowi czynu zabronionego.

⁶ Wyrok SA w Łodzi z 17 stycznia 2013 r., IIAKa 273/12, www.orzeczenia.ms.gov.pl (26.02.2021).

⁷ Wyrok TK z 6 lica 2011 r., P 12/09, OTK-A 2011/6/51, z glosą J. Kuleszy, „Państwo i Prawo” 2012, nr 11, s. 137–142. Wyrok ten zapadł w odpowiedzi na pytanie prejudycjalne SO w Gdańsku rozpatrującego zażalenie pełnomocnika Prezydenta Lecha Kaczyńskiego na to postanowienie prokuratora. Por. również na temat relewantnych dla omawianej problematyki wyroków TK: z 11 października 2006 r., P 3/06, OTK-A 2006/9/121 oraz z 12 lutego 2015 r., SK 70/13, OTK-A 2015/2/14; J. Kulesza, *Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego*, Łódź 2017, s. 47–48, 51, 66, 87–88, 197–198, 256, 274–275, 277–278.

Wątpliwe wydaje się zresztą, czy określenie „dureń” posiada aż taki ciężar gatunkowy, który pozwalałby postawić zarzut zniewagi (art. 135 § 2 k.k.), a nie jedynie demonstracyjnego okazania lekceważenia konstytucyjnemu organowi RP (art. 49 § 1 k.w.⁸). Znieważenie ma na celu okazanie pogardy, zelźnienie, zbezczeszczenie, wyszydzenie, pohańbienie, upokorzenie, poniżenie⁹. Jednak w wyroku z 6 czerwca 2011 r.¹⁰ SA w Lublinie nazwanie Prezydenta L. Kaczyńskiego w 2009 r., „palantem” i „idiotą”¹¹ (czy „dureń”, jest mniej obraźliwy, niż „idiota”?) uznał za wypełniające znamiona art. 135 § 2 k.k. i sprawcę skazał. Wyrok skazujący zapadł również przed SO w Elblągu w związku z określeniem Prezydenta B. Komorowskiego mianem „Jego Najwyższej i Totalnie Agenturalnej Jołopowatości udającej prezydenta”¹². Za znieważające uznano wreszcie również określenie tego samego Prezydenta „ruskim cwelem”¹³.

Po drugie, zachowując znaczną syntetyczność wyводу, ze względu na ramy glosy, należy uwypuklić elementy wynikające z wykładni art. 54 Konstytucji oraz art. 10 Konwencji, które zdecydowały o przyjęciu znikomego stopnia społecznej szkodliwości czynu sprawcy, a które nie wybrzmiały wystarczająco w wywodzie sądu.

Pomijając zwyczajowy w takich wypadkach wstęp wskazujący na rangę wolności wypowiedzi i zakres jej ochrony, a przechodząc od razu do *meritum* wskazać należy, że wypowiedzi stanowiące głos w debacie publicznej

⁸ Ustawa z 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. 2021, poz. 281 ze zm. – dalej k.w.).

⁹ Szerzej na temat różnicy między zniewagą a lekceważeniem J. Kulesza, W. Kulesza, *Lekceważenie a znieważenie Narodu Polskiego, Rzeczypospolitej Polskiej, jej Prezydenta lub konstytucyjnych organów – wykroczenie a przestępstwo*, [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, t. 1, red. J. Sawicki, K. Łucarz, Wrocław 2016, s. 275–292; J. Kulesza, *Kodeks karny. Część szczególna*, t. I, *Komentarz. Art. 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017, s. 124–125.

¹⁰ II AKa 91/11, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2011, nr 11, poz. 77.

¹¹ W wyroku z 1 lipca 1997 r. Oberschlick v. Austria (nr 2), skarga nr 20834/92, Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej – ETPC) stwierdził naruszenie Konwencji w związku ze skazaniem za nazwanie J. Haidera w ten sposób z tego względu, że użyta przez dziennikarza inwektywa była reakcją na prowokacyjne bez wątpienia wypowiedzi polityka.

¹² Wyrok z 22 lipca 2015 r., II K 67/15, www.orzeczenia.ms.gov.pl (28.02.2021).

¹³ Wyrok SA we Wrocławiu z 28 maja 2013 r., II AKa 137/13, www.orzeczenia.ms.gov.pl (28.02.2021).

podlegają szczególnej ochronie konwencyjnej i konstytucyjnej, zwłaszcza, gdy mają jednocześnie charakter wypowiedzi politycznych. Wypowiedzią polityczną jest każda łącząca się z procesem sprawowania władzy i podejmowania decyzji przez organy władzy publicznej. Skoro „swoboda debaty politycznej stanowi zasadnicze jądro koncepcji społeczeństwa demokratycznego”¹⁴, wypowiedzi polityczne stanowią uprzywilejowaną formę wyrażania opinii i podlegają szczególnie silnej ochronie¹⁵ nawet, jeśli wypowiedź przybiera postać oburzającą czy szokującą¹⁶. Co więcej, swoboda wypowiedzi politycznej ma szersze granice jeśli odnoszona jest do osób wybieranych w wyborach powszechnych¹⁷, jak ma to miejsce w przypadku obsadzania urzędu Prezydenta RP. Biorąc zaś pod uwagę właśnie proces wyborczy, ochrona wolności wypowiedzi doznaje ponownie wzmocnienia w trakcie kampanii wyborczej¹⁸. Politykom, do których należy również głowa państwa, niezależnie od jej szczególnego statusu wynikającego z Konstytucji, przysługuje silniejsza ochrona wolności wypowiedzi, jednak z drugiej strony muszą się oni wykazać jednocześnie większą tolerancją w stosunku do wypowiedzi do nich kierowanych¹⁹. Stosowanie art. 135 § 2 k.k. powinno uwzględniać rezultat wykładni art. 10 Konwencji oraz art. 54 Konstytucji, jako aktów wyższego rzędu, ograniczając jego stosowanie do przypadków niepotrzebnych, osobistych, bezpodstawnych, personalnych ataków na polityka, w tym Prezydenta RP, aby go obrazić lub poniżyć²⁰.

¹⁴ Wyrok ETPC z 8 lipca 1986 r., 9815/82, *Lingens v. Austria*.

¹⁵ L. Garlicki, *Art. 10, [w:] Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, t. I, Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010, s. 626.

¹⁶ J. Sadowski, [w:] *Konstytucja RP, t. 1, Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1280–1281; por. podobnie B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 330–331; M.A. Nowicki, *Art. 10, [w:] Wokół Konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Lex 2017, teza 10.1; P. Sarnecki, *Art. 10, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Lex 2016, teza 8.

¹⁷ A. Krzywoń, *Prawnokarna ochrona głów państw i innych organów konstytucyjnych versus wolność wypowiedzi – polskie rozwiązania na tle standardów europejskich*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2013, nr 5, s. 20.

¹⁸ Por. wyrok ETPC z 21 lutego 2002 r., *Schüssel v. Austria*, skarga nr 42409/98, LEX nr 424249; por. podobnie M.A. Nowicki, *op.cit.*, teza 10.1.

¹⁹ L. Garlicki, *op.cit.*, s. 621–622.

²⁰ M.A. Nowicki, *op.cit.*, teza 10.1.

Spośród niezbyt bogatego, reprezentatywnego jednak orzecznictwa ETPC odnoszącego się do granic krytyki głów państw, podsumowująco opisanego przez A. Krzywonia²¹, którego śladem podążać nie ma potrzeby, zwrócić należy uwagę na wyrok zapadły już w okresie późniejszym, a mianowicie w sprawie *Eon v. Francja*²². Trybunał uznał za naruszenie art. 10 Konwencji skazanie na karę grzywny (z zawieszeniem jej wykonania) osoby, która posłużyła się plakatem z napisem „Spieprzaj, ty żałosny fiucie (kutasie)” (oryg. *Casse toi pov’con – le con* można również tłumaczyć, w zależności od kontekstu, jako głupka, palanta, choć wersja anglojęzyczna z wyroku: *Get lost, you sad prick*, jawi się jako bardziej jednoznaczna w kierunku wulgaryzmu), odnoszącym się do ówczesnego prezydenta Francji N. Sarkozy’ego. Sformułowanie to zostało użyte wcześniej przez samego prezydenta w stosunku do mężczyzny, który odmówił podania prezydentowi ręki. Takie słowa głowy państwa były następnie żywo dyskutowane przez media i opinię publiczną. Trybunał nie zaprzeczył obraźliwemu charakterowi wypowiedzi, jednak wskazał na konieczność uwzględnienia całego kontekstu, w którym nie chodziło o nieuzasadniony atak osobisty na prezydenta, lecz powtórzenie jego własnej wypowiedzi. W takim układzie, jak stwierdził Trybunał, nie może być mowy o silniejszej ochronie głowy państwa, której to ochrony brak było przecież wówczas, gdy to prezydent obrażał innego obywatela Republiki. Poza tym wskazano na polityczny kontekst wypowiedzi, ze względu na osobę oskarżonego i włączenie jej w obieg debaty publicznej o charakterze politycznym, gdzie standardy wolności wypowiedzi są wyższe, zaś osoby w niej uczestniczące muszą liczyć się z wystawieniem na ataki słowne intensywniejsze niż poza nią. Podkreślił również Trybunał prześmiewczy, satyryczny charakter wypowiedzi odwróconej przeciw pierwotnemu jej autorowi. W realiach polskich przypomina to sprawę 2002 r., kiedy podczas kampanii wyborczej ówczesny kandydat na prezydenta L. Kaczyński zwrócił się do naprzykrzającego się mu wyborcy słowami: „Panie, spieprzaj pan! O, to panu powiem! (...) Spieprzaj, dziadu!”. Również ta fraza, podobnie, jak we Francji, była następnie żywo dyskutowana i weszła do użycia w języku polskim w różnych kontekstach.

²¹ A. Krzywonia, op.cit., s. 19–22.

²² Wyrok z 14 marca 2013 r., skarga nr 26118/10; por. również L. Garlicki, *Pov’con przez Trybunałem w Strasburgu*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, nr 22, s. 565–572.

Na zakończenie, przypominając, że wydzźwięk samego wyroku jest inny, niżby wynikało z tej frazy, która zrobiła następnie zawrotną karierę w kolejnych orzeczeniach i całym piśmiennictwie dotyczącym wolności wypowiedzi, należy przypomnieć zasadę sformułowaną w wyroku *Handyside v. Zjednoczone Królestwo*²³ zgodnie z którą swoboda wypowiedzi „odnosi się nie tylko do informacji i idei, odbieranych przychylnie lub postrzeganych jako nieszkodliwe lub obojętne, ale także do takich, które obrażają, szokują lub niepokoją państwo bądź jakąkolwiek grupę społeczeństwa. Takie są wymagania pluralizmu, tolerancji i otwartości, bez których nie istnieje demokratyczne społeczeństwo”. Można jedynie wyrazić żal, że tak często Obywatele i Obywatelki korzystają w ten sposób ze swojej wolności wypowiedzi, nie oszczędzając nawet piastuna najwyższego urzędu Rzeczypospolitej Polskiej – Jej Prezydenta.

Literatura

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Garlicki L., *Art. 10, [w:] Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I, *Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Garlicki L., *Pov'con przez Trybunałem w Strasburgu*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2014, nr 22.
- Krzywoń A., *Prawnokarna ochrona głów państw i innych organów konstytucyjnych versus wolność wypowiedzi – polskie rozwiązania na tle standardów europejskich*, „*Europejski Przegląd Sądowy*” 2013, nr 5.
- Kulesza J., *Kodeks karny. Część szczególna*, t. I, *Komentarz. Art. 117–221*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017.
- Kulesza J., Kulesza W., *Lekceważenie a znieważenie Narodu Polskiego, Rzeczypospolitej Polskiej, jej Prezydenta lub konstytucyjnych organów – wykroczenie a przestępstwo*, [w:] *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Zagadnienia materialnoprawne oraz procesowe. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Markowi Bojarskiemu*, t. 1, red. J. Sawicki, K. Łuczarski, Wrocław 2016.
- Kulesza J., *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 lipca 2011 r. (P 12/09)*, „*Państwo i Prawo*” 2012, nr 11.
- Kulesza J., *Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego*, Łódź 2017.

²³ Wyrok z 7 grudnia 1976 r., skarga nr 5493/72.

- Nowicki M.A., *Art. 10*, [w:] *Wokół Konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Lex 2017.
- Sadomski J., [w:] *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Sarnecki P., *Art. 10*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Lex 2016.